

1.1

Radioaktivní odpady - obsah

- Trochu teorie - ionizující záření a radioaktivita
- Radioaktivní odpady - druhy a kde vznikají,
- Množství radioaktivních odpadů
- Rizika spojená s nakládáním a ukládáním
- Formy fixace radioaktivních odpadů a manipulovatelných obalů k jejich uložení.

Ionizující záření

- **Ionizující záření** - při průchodu prostředím způsobuje jeho ionizaci, tj. vytvoří z původně elektricky neutrálních atomů kladné a záporné ionty (iontové páry).
- Podle charakteru ionizace:
  - **Přímo ionizující záření** - nabité částice (elektrony, pozitrony, protony, částice alfa a beta ap.), které mají dostatečnou kinetickou energii k tomu, aby mohly vyvolat ionizaci.
  - **Nepřímo ionizující záření** - nenabitě částice (fotony, neutrony ap.), které samy prostředí neionizují, ale při interakcích s prostředím uvolňují sekundární, přímo ionizující nabitě částice. Ionizace prostředí je pak způsobena těmito sekundárními částicemi.
- **Zdroje ionizujícího** záření mohou být radionuklidy (přirozené nebo umělé) nebo generátory (RTG lampa, urychlovače a pod).

Radioaktivita

- **Atomy** - tři druhy částic: protony, neutrony a elektrony.
  - Protony a neutrony tvoří jádro atomu, hmotnost atomu.
  - Elektrony obíhají kolem jádra po přibližně kruhových drahách v relativně značných vzdálenostech.
- **Lehká jádra** ($A < 20$) se skládají z přibližně stejného počtu protonů a neutronů,
- **Těžká jádra** - podíl neutronů se stále zvyšuje - nabitě protony se navzájem elektrostaticky odpuzují - odpuzování je v jádrech s více než deseti protony tak silné, že ke stabilitě jádra je zapotřebí přebytku neutronů, které vytvářejí přitažlivé síly. Hranicí schopnosti neutronů udržet jádro stabilní je izotop bizmutu , který je nejtěžším stabilním nuklidem. **Všechna těžší jádra jsou nestabilní a samovolně se rozpadají na jádra lehčí**, která jsou stabilní nebo ke stabilní konfiguraci jádra vedou. Tento jev se nazývá **přirozená radioaktivita** ${}_{209}\text{Bi}^{83}$
- Vedle přirozené radioaktivity existuje také **radioaktivita umělá**, kdy nestabilita atomového jádra je vyvolána uměle (obvykle jadernou reakcí). Umělá radioaktivita se řídí stejnými zákonitostmi jako přirozená radioaktivita.

PERIODICKÁ SOUSTAVA PRVKŮ

skupina	1	2	3
	I. A.	II. A.	III. B.

4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
IV. B.	V. B.	VI. B.	VII. B.	VIII. B.			I. B.	II. B.	III. A.	IV. A.	V. A.	VI. A.	VII. A.	VIII. A.

perioda	1	1 H VODÍK 1,0079 2,1		2 He HELIUM 4,0026
	2	3 Li LITHIUM 6,941 1,0	4 Be BERYLLIUM 9,01218 1,5	
	3	11 Na SODÍK 22,98977 0,9	12 Mg HOŘČÍK 24,305 1,2	
	4	19 K DRASLÍK 39,0983 0,8	20 Ca VÁPŇÍK 40,08 1,0	21 Sc SKANDIUM 44,9559 1,3
	5	37 Rb RUBIDIUM 85,4678 0,8	38 Sr STRONCIUM 87,62 1,0	39 Y YTTRIUM 88,9059 1,3
	6	55 Cs CESIUM 132,9054 0,7	56 Ba BARYUM 137,33 0,9	57 La LANTHAN 138,9055 1,1
	7	87 Fr FRANCIUM (223) 0,7	88 Ra RADIUM 226,0254 0,9	89 Ac AKTINIUM 227,0278 1,1

protonové číslo — **24**

český název — **CHROM**

elektronegativita — **1,6**

značka prvku — **Cr**

relativní atomová hmotnost — **51,996**

22 Ti TITAN 47,88 1,5	23 V VANAD 50,9414 1,6	24 Cr CHROM 51,996 1,6	25 Mn MANGAN 54,9380 1,5	26 Fe ŽELEZO 55,847 1,8	27 Co KOBALT 58,9332 1,8	28 Ni NIKEL 58,69 1,8	29 Cu MĚD 63,546 1,9	30 Zn ZINEK 65,38 1,6	31 Ga GALLIUM 69,72 1,6	32 Ge GERMANIUM 72,59 1,8	33 As ARSEN 74,9216 2,0	34 Se SELEN 78,96 2,4	35 Br BROM 79,904 2,8	36 Kr KRYPTON 83,80	
40 Zr ZIRKONIUM 91,22 1,4	41 Nb NIOB 92,9054 1,6	42 Mo MOLYBDEN 95,94 1,8	43 Tc TECHNECIUM (98) 1,9	44 Ru RUTHENIUM 101,07 2,2	45 Rh RHODIUM 102,9055 2,2	46 Pd PALLADIUM 106,42 2,2	47 Ag STRĚBRO 107,868 1,9	48 Cd KADMIUM 112,41 1,7	49 In INDIUM 114,82 1,7	50 Sn CÍN 118,69 1,8	51 Sb ANTIMON 121,75 1,9	52 Te TELLUR 127,60 2,1	53 I JOD 126,9045 2,5	54 Xe XENON 131,29	
72 Hf HAFNIUM 178,49 1,3	73 Ta TANTAL 180,9479 1,5	74 W WOLFRAM 183,85 1,7	75 Re RHENIUM 186,207 1,9	76 Os OSMIUM 190,2 2,2	77 Ir IRIDIUM 192,22 2,2	78 Pt PLATINA 195,08 2,2	79 Au ZLATO 196,9665 2,4	80 Hg RTUŤ 200,59 1,9	81 Tl THALLIUM 204,383 1,8	82 Pb OLOVO 207,2 1,8	83 Bi BISMUT 208,9804 1,9	84 Po POLONIUM (209) 2,0	85 At ASTAT (210) 2,2	86 Rn RADON (222)	
104 Unq Rf UNNILQUADIUM (261)	105 Unp Db UNNILPENTIUM DUBNIUM (262)	106 Unh Sg UNNILHEXIUM SEABORGIUM (263)	107 Uns Bh UNNILSEPTIUM BOHRÍUM (264)	108 Uno Hs UNNILOKTÍUM HASSIUM (265)	109 Une Mt UNNILENNIUM MEITNERIUM (266)	110 Uun Uuq UNUNILIUM (269)	111 Uuu UNUNUNIUM (272)								

 nekovy

 polokovy

 kovy

 radioaktivní prvky

58 Ce CER 140,12 1,1	59 Pr PRASEODYM 140,9077 1,1	60 Nd NEODYM 144,24 1,2	61 Pm PROMĚTHIUM (145)	62 Sm SAMARIUM 150,36 1,2	63 Eu EUROPIUM 151,96	64 Gd GADOLINIUM 157,25 1,1	65 Tb TERBIUM 158,9254 1,2	66 Dy DYSPROSIUM 162,50 1,2	67 Ho HOLMIUM 164,9304 1,2	68 Er ERBIUM 167,26 1,2	69 Tm THULIUM 168,9342 1,2	70 Yb YTTERBIUM 173,04 1,1	71 Lu LUTECIUM 174,967 1,2
90 Th THORIUM 232,0381 1,3	91 Pa PROAKTINIUM 231,0359 1,5	92 U URAN 238,0289 1,7	93 Np NEPTUNIUM 237,0482 1,3	94 Pu PLUTONIUM (244) 1,3	95 Am AMERICIUM (243) 1,3	96 Cm CURIUM (247)	97 Bk BERKELIUM (247)	98 Cf KALIFORNIUM (251)	99 Es EINSTEINIUM (254)	100 Fm FERMIUM (257)	101 Md MENDELEVIUM (257)	102 No NOBELIUM (255)	103 Lr LAWRENCIUM (256)

Radioaktivní rozpad

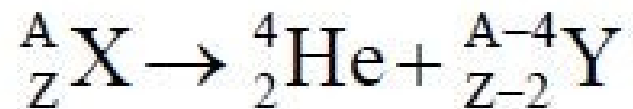
Radioaktivní rozpad má tři významné vlastnosti:

- Mění chemickou podstatu látky
- Je nezávislý na vnějších podmínkách (tlak, teplota, vlhkost, horotvorné pochody ap.)
- Je doprovázen emisí tří druhů záření
  - a) alfa (jádra helia),
  - b) beta (elektrony),
  - c) gama (fotony) - které působí na hmotu (ionizace, fluorescence, černání fotografických vrstev ap.)

Radioaktivní rozpad - alfa

α-rozpad

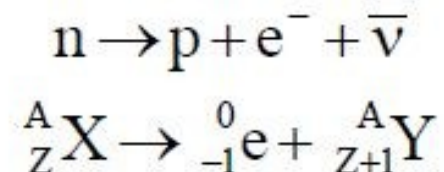
- Jádru emituje jádro helia (helion). Hmotnostní číslo prvku se zmenší o 4, atomové číslo se zmenší o 2. Prvek se posune o dvě místa vlevo v periodické soustavě

Radioaktivní rozpad - beta

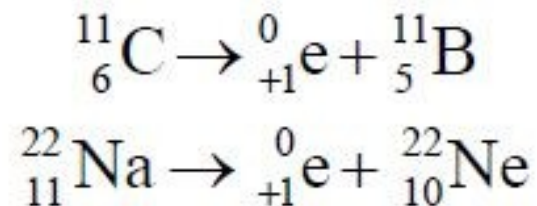
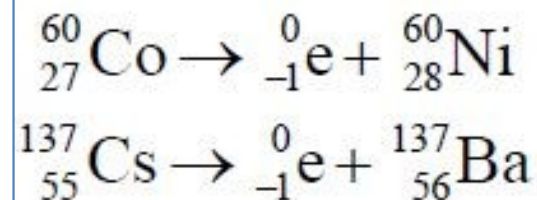
β^- - rozpad s emisí elektronu (β^- - rozpad)

- Jádro emituje elektron. Vzhledem k tomu, že elektrony v jádře nejsou, předchází - rozpadu přeměna neutronu v jádře na proton, elektron a antineutrino. Hmotnostní číslo prvku se nezmění, atomové číslo se zvětší o jedničku. Prvek se posune o jedno místo vpravo v periodické soustavě

β^+ - rozpad s emisí pozitronu (β^+ - rozpad)

- Jádro emituje pozitron, který vzniká přeměnou protonu v jádře na neutron, pozitron a neutrino. Hmotnostní číslo prvku se nezmění, atomové číslo se zmenší o jedničku. Prvek se posune o jedno místo vlevo v periodické soustavě. Tento typ rozpadu se vyskytuje převážně u umělých radionuklidů

Radioaktivní rozpad - gama

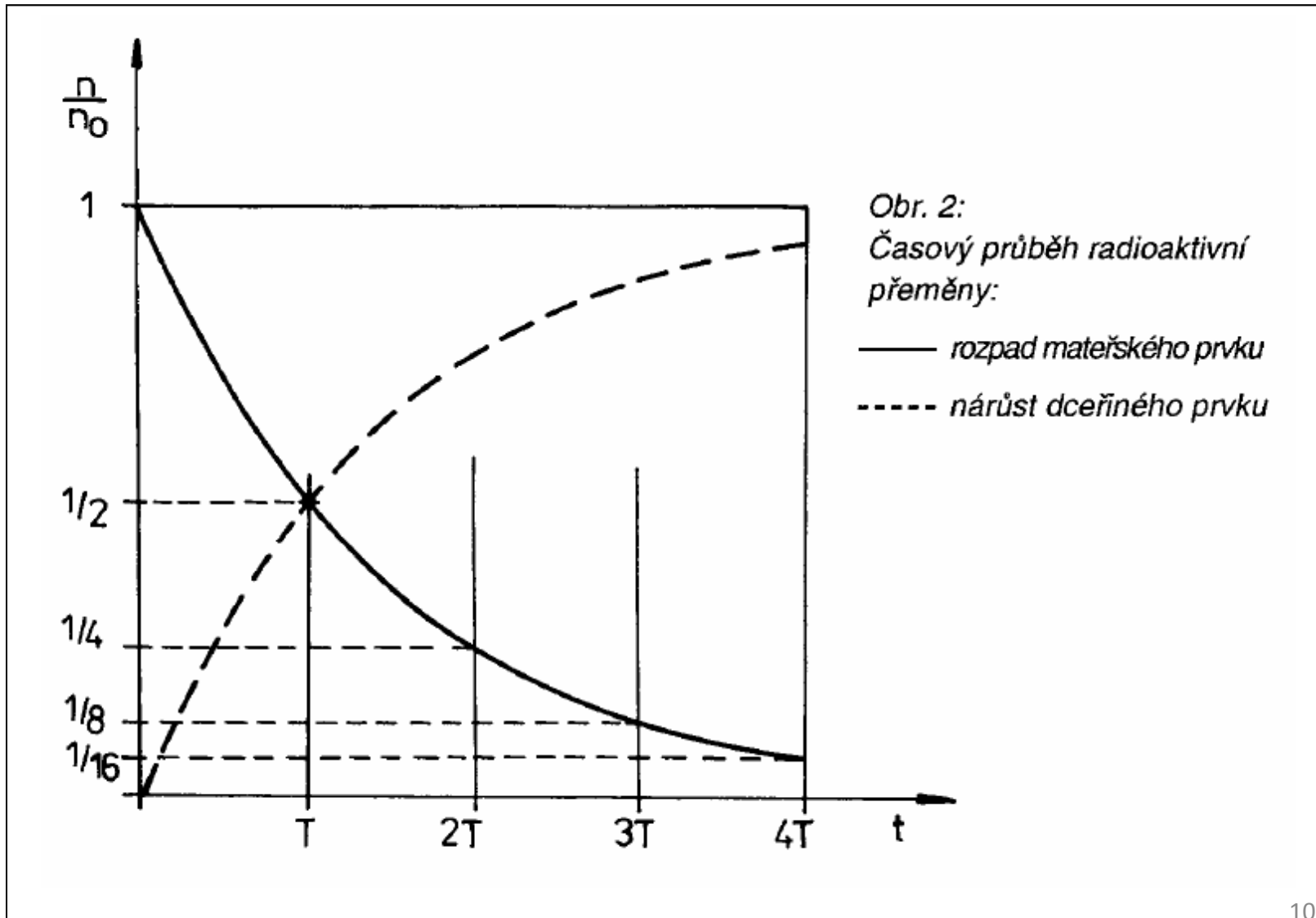
- Atomové jádro přechází z energeticky vyšší úrovně na nižší úroveň, což je doprovázeno emisí γ -záření.
- Hmotnostní ani atomové číslo se nemění.

Radioaktivní rozpad

- Přirozené radioaktivní prvky můžeme rozdělit na prvky, jejichž rozpadové produkty jsou také radioaktivní a dále se rozpadají (ty vytvářejí radioaktivní rozpadové řady) a na prvky, jejichž produkty rozpadu jsou stabilní (samostatné radioaktivní prvky)
- **Tři přírodní rozpadové řady**
  - Uranová
  - Aktiniová
  - Thoriová
- Pro radioaktivní rozpad je charakteristický **poločas rozpadu**
  - doba, za kterou se rozpadne polovina původního počtu atomů radionuklidu

Poločas rozpadu

Druhy radioaktivních odpadů

- **Přechodné**
- **Nízko a středněaktivní odpady krátkodobé institucionální**
  - nemocnice, výzkum, zemědělství, průmysl apod.
- **Nízko a středněaktivní odpady krátkodobé z provozu JE**
  - ochranné oděvy, chladící voda apod
- **Nízko a středněaktivní odpady dlouhodobé**
  - zářiče-medicína, výzkum
- **Vysokoaktivní odpady dlouhodobé**
  - S obsahem dlouhodobých radionuklidů
- **Vyhořelé jaderné palivo**

Radioaktivní odpady a jejich dělení

Co jsou odpady

vznikají při všech lidských činnostech - vše pro co není využití nebo co je neekonomické dále využívat

nebezpečné odpady – jedy, hořlaviny, výbušniny... radioaktivní odpady

Druhy odpadů podle místa vzniku

institucionální
energetické

Podle aktivity

nízkoaktivní
středněaktivní
vysokoaktivní

Podle doby, po kterou je musíme izolovat (závislost na poločasu přeměny)

přechodné (do 5 let)

krátkodobé (poločas rozpadu/přeměny 30 – 50 let = izolace 300 – 500 let)

dlouhodobé (desetitisíce až statisíce let)

Podle skupenství

pevné, kapalně, plynné

Přechodné odpady

Přechodné odpady jsou odpady, **jejichž aktivita po určité době skladování (maximálně 5 let) nepřekročí úroveň, jež umožňuje jejich uvolnění** do životního prostředí. Jde o velmi různorodé materiály zahrnující papír, plasty, kovy, textil či kov, které vznikají v menším množství například při pravidelných odstávkách elektráren a údržbě kontaminovaných zařízení.

Tyto typy odpadů, které pocházejí zpravidla z kontrolovaných pásem jaderných elektráren Dukovany a Temelín, se pečlivě shromažďují a třídí na odpady:

- 1) Uvolnitelné okamžitě do životního prostředí.
- 2) Uvolnitelné do životního prostředí po určité době skladování

Nízko a středně aktivní odpady

Nízko a středně aktivní odpady se dělí na odpady

- **krátkodobé**, tj. odpady, které obsahují převážně radionuklidy s poločasem přeměny do 30 let (včetně Cs-137) a u nichž je omezena hmotnostní aktivita dlouhodobých alfa zářičů (v jednotlivém obalovém souboru maximálně 4000 kBq/kg a střední hodnotě 400 kBq/kg v celkovém objemu odpadů vyprodukovaných za kalendářní rok), a na
- **dlouhodobé** odpady, kterými jsou ty odpady, které nepatří do podskupiny krátkodobých radioaktivních odpadů

Nízko a středně aktivní odpady krátkodobé je možno zneškodnit jejich uložením do povrchových či přípovrchových úložišť.

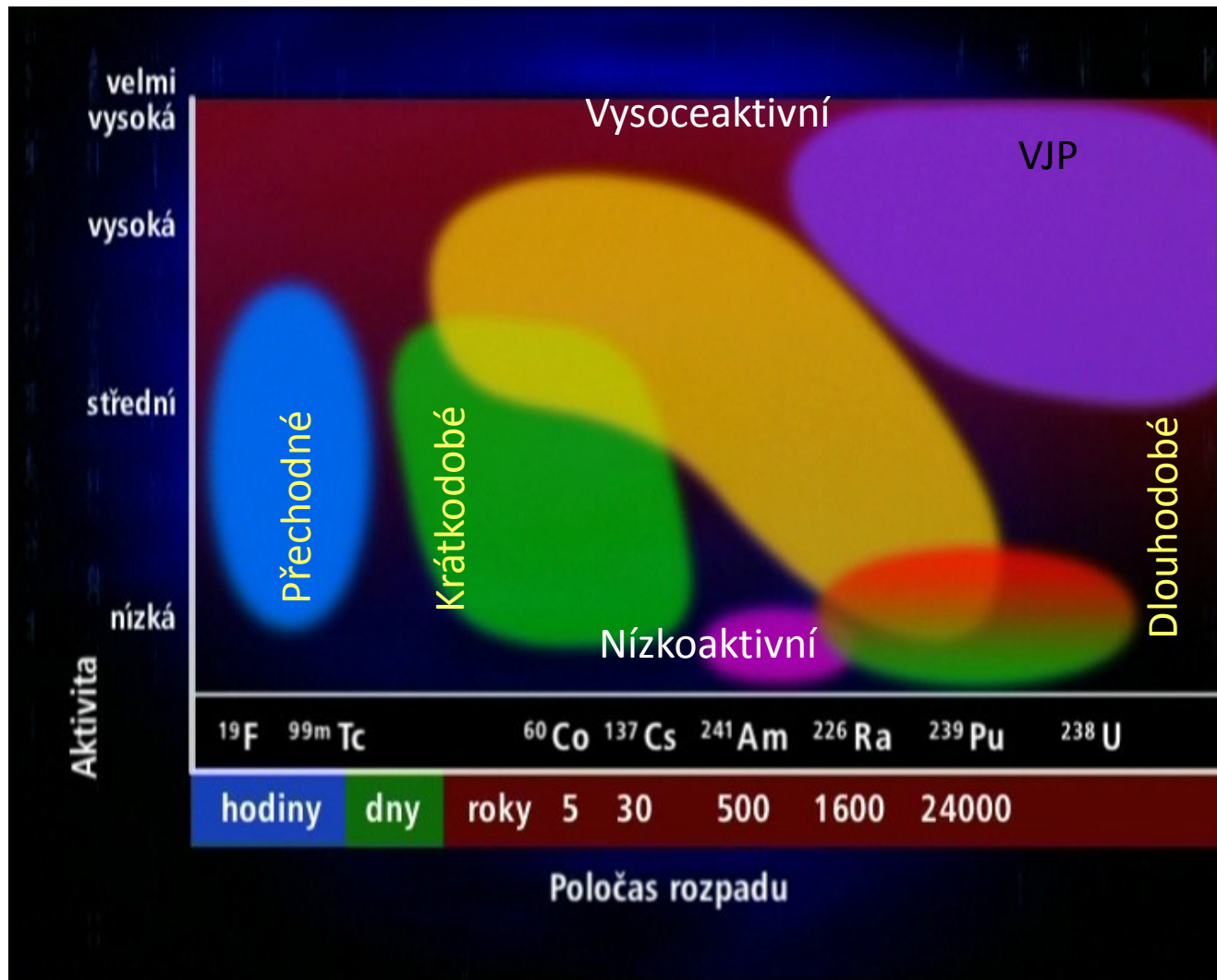
Nízko a střední aktivní odpady dlouhodobé bude třeba po skladování uložit do hlubinného úložiště radioaktivních odpadů

Vysokoaktivní odpady a vyhořelé jaderné palivo

Vysokoaktivními radioaktivními odpady jsou odpady, u kterých musí být při jejich skladování a ukládání zohledněno uvolňování tepla z rozpadu radionuklidů v nich obsažených

Zvláštní kategorií je **vyhořelé jaderné palivo**, které není považováno za radioaktivní odpad, protože jaderné palivo i po použití v jaderném reaktoru obsahuje značné množství štěpitelného materiálu, zejména plutonium, které je možno použít pro přípravu tzv. směsného paliva s oxidy uranu a znovu využít v jaderných elektrárnách

Druhy a příklady RAO

Odpady a radioaktivní odpady (1)

Ve světě vzniká ročně zhruba

- **700-800 miliónů tun nízko aktivních odpadů**

PROTI TOMU

- **Za celou dobu existence jaderné éry – cca 65 let**
  - okolo **200 000 tun vyhořelého jaderného paliva** a
  - přibližně **90 000 tun vysoce aktivních odpadů**

Odpady a radioaktivní odpady (2)

Jen v **ČR ročně** vznikne a musí se zneškodnit přibližně
cca **36 000 000 tun** všech odpadů,
z toho **3 300 000 tun** komunálního odpadu

PROTI TOMU

1 300 tun nízko a středně aktivních odpadů z provozu
JE
a necelých **200 tun** nízko a středně aktivních odpadů z
ostatních zdrojů
95 tun vyhořelého jaderného paliva z JE

Původci radioaktivních odpadů

V České republice máme přes 110 původců radioaktivních odpadů

- **nemocnice** * kde se využívá ionizujícího záření k určení diagnózy či při léčbě nemocného (invazivní radiologie). Pro **radiologii** je charakteristické, že využívá rentgenového záření nebo ionizujícího záření z uzavřených zářičů. Obor, který ke stejnému účelu využívá otevřených zářičů, se nazývá **nukleární medicína**
  - radiodiagnostika (zobrazovací a intervenční metody) a
  - radioterapie (léčbu nádorovou i nenádorovou)
  - radiační onkologie (obor, zabývající se léčbou nádorů pomocí ionizujícího záření)
    - * sterilizace lékařských a zdravotnických materiálů
- **průmysl** – měřiče, hlásiče požáru,
Radiografie – aplikace záření při různých defektoskopických metodách určujících kvalitu materiálů a konstrukcí, např. mostních, plynovodů, ropovodů, svárů apod. prozařování (touto metodou se zjišťují vnitřní vady svárů, dutin, odlitků... – záření projde výrobkem na film, kde vznikne obraz vad jako tmavší místo)
- výzkum
- **ozařování určitých druhů potravin** – např. koření, aby se zničily přítomné mikroorganismy
- **konzervační ozařovací pracoviště**, využívající ionizujícího záření pro hubení dřevokazného hmyzu (červotoč, tesařík...) - Středočeské muzeu v Roztokách u Prahy

Rizika a s nimi spojené problémy při nakládání s RAO

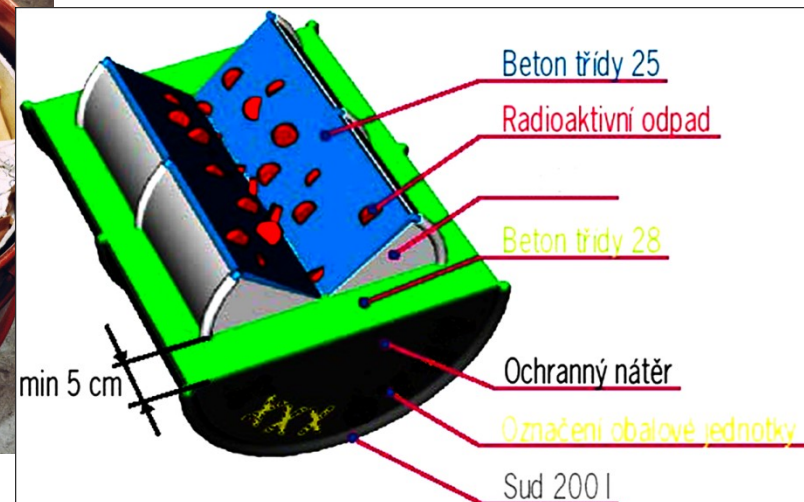
- Radiotoxicita již při velmi nízkých koncentracích
- Radioaktivita nízkých koncentrací není snadno detekovatelná
- Psychologický efekt

Vysoké požadavky na bezpečnost ukládání

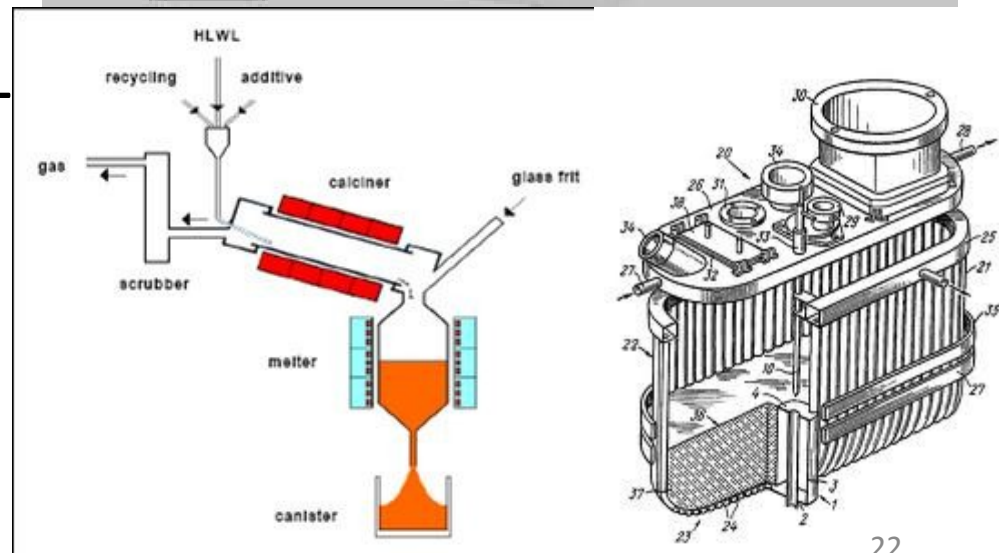
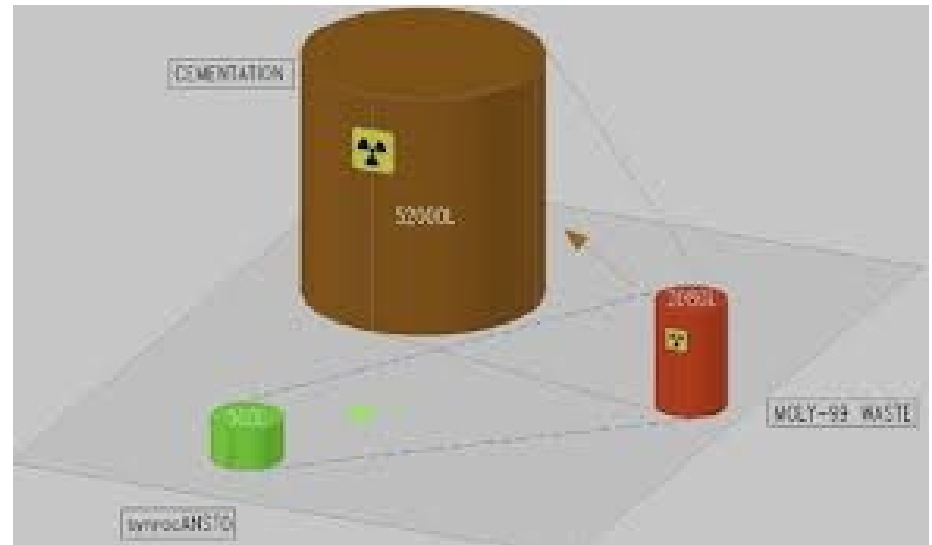
Formy fixace RAO pro uložení do úložišť

- **Nízko a středně aktivní RAO**
  - Cementace
  - Bitumenace
  - Vitřifikace

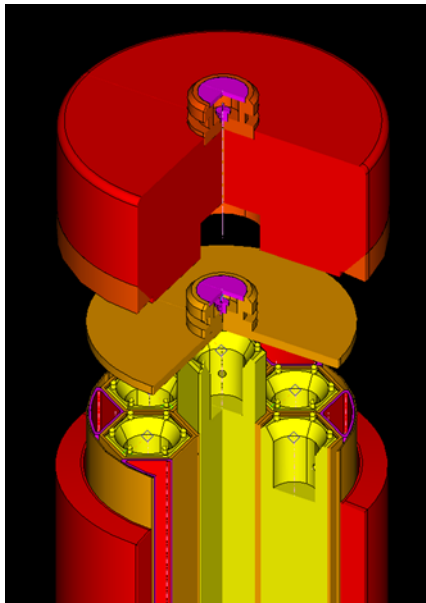
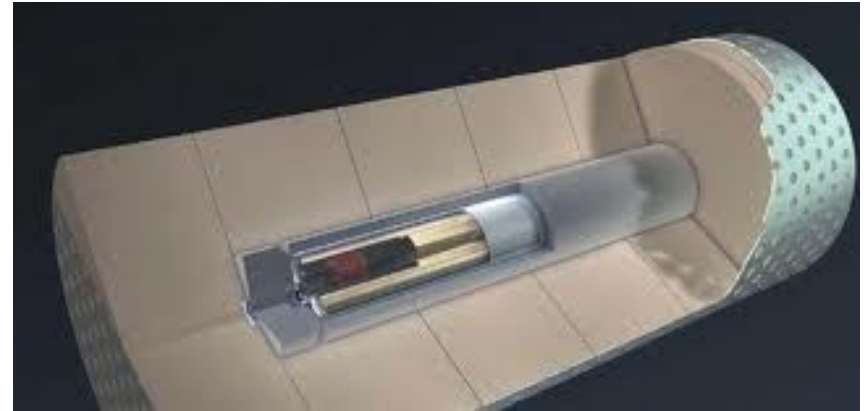
Formy fixace RAO pro uložení do úložišť

- **Vysokoaktivní odpady**
  - Cementace – zalitím
  - Vitifikace
  - Speciální keramické materiály – SINROC – syntetická hornina

Formy fixace RAO pro uložení do úložišť

- **Vyhořelé jaderné palivo**
  - Ukládání ve speciálních úložných kontejnerech

Poznámky